

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-85.1-20>

УДК 821.161.2.09-92Славінська

Свалова М.І.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка**АКТУАЛІЗАЦІЯ ВЛАСНОГО ДОСВІДУ ЯК УМОВА ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА З ЧИТАЧЕМ
У КНИЖЦІ І. СЛАВІНСЬКОЇ «МОЇ ЗАПАСНІ ЖИТТЯ»**

Анотація. Досліджено способи актуалізації І. Славінською власного досвіду у книжці «Мої запасні життя» (Львів, 2019), здійснено аналіз особливостей представлення фактів, ситуацій та спогадів у контексті впливу на читача. Визначено, що авторка вдається до зміщення акцентів із самої проблеми на власне проживання цієї проблеми, поєднання типового й конкретного, уникає видимих логічних чи композиційних схем подачі матеріалу. Публіцистика ділиться роздумами про Голодомор і Голокост, знецінення прав людини, значення української мови, недосконалість системи освіти, сексизм та інші актуальні проблеми. Розкрито функцію образу пам'яті, який поєднує всі історії в цілісну картину, увиразнює ключову метафору «запасні життя», подану в назві. Окреслено перспективи подальшого аналізу книжки відомої медійної діячки, що полягають у дослідженні образної системи, композиційних і мовних особливостей.

Ключові слова: досвід автора, есеїстика, образ пам'яті, публіцистика.

Svalova Maryna

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

**ACTUALIZATION OF OWN EXPERIENCE AS A CONDITION OF THE AUTHOR'S
INTERACTION WITH READER IN THE BOOK «MY SPARE LIVES» BY I. SLAVINSKA**

Summary. The methods of actualization of I. Slavinska's own experience in the book «My spare lives» (Lviv, 2019) are investigated, the features of presentation of facts, situations and memories in the context of influence on reader are analyzed in the current article. The relevance of this research work is due to the fact that I. Slavinska's debut book has not yet been the subject of a thorough analysis which it needs primarily at the level of ways to deal with socially significant topics and problems, presentation of life experience and composing of material. The author choosing a meditative-artistic and philosophical tone covers important issues in accordance with the tasks of journalism. I. Slavinska is a peculiar kind of chronicler whose activity is directed to the inner sphere, impressions, emotions and memories. Her book is a model of journalism that performs a therapeutic function, because it focuses on self-analysis, search and understanding of traumatic situations, primarily research of own history. The author engages the reader in the process of recollection through vivid metaphors, expressive, laconic details, specific composition of the material. Reproducing memories, raising acute topical issues the essay writer constructs a metaphorical reality, universal and concrete at the same time, and it can be considered as a common background for the exchange of senses, a form for filling special content and experience of each recipient. It is determined that the author shifts the emphasis from the problem itself to the actual course of this problem, combines typical and specific aspects, avoids visible logical or compositional schemes of material's presentation. The journalist shares her thoughts about the Holodomor and the Holocaust, the devaluation of human rights, the importance of the Ukrainian language, the imperfection of the education system, sexism and other current issues. Researcher revealed function of the memory's image which combines all the stories into a holistic picture and underlines the key metaphor of «spare lives» given in the title. The prospects for further analysis of the book of a well-known media figure in particular the study of the image system, compositional and linguistic features are outlined in the article.

Keywords: author's experience, essay writing, image of memory, journalism.

Постановка проблеми. Сучасне медійне середовище дуже різноманітне за способами впливу на аудиторію, тому різноманітними є наслідки та результати такого впливу. Сучасна публіцистика зорієнтована не тільки на актуалізацію певних проблем, на аналіз, прогноз і представлення позиції автора відповідно до обраного жанру, а й на рефлексію, занурення у внутрішній світ. Суспільство нині потребує якісних прикладів проговорювання травм, як історичних, так і особистих, адже в центрі уваги публіцистичного матеріалу – завжди людина та її взаємодія зі світом.

Книжка «Мої запасні життя» (Львів, 2019) – дебютна для І. Славінської, журналістки, продюсерки радіо «Культура», координаторки кампанії проти сексизму в медіа та політиці «Повага», членкині Українського ПЕН, лауреатки премії пам'яті Олександра Кривенка 2019 року. Подаючи міркування й спогади як

мозаїчну історію (історії) власного життя, життя родини, роду, публіцистка прагне якщо не знайти відповіді на болючі запитання, то принаймні актуалізувати їх у цікавий спосіб, залучивши читача до співпереживання та спільного міркування, демонструючи неординарний досвід «публічного» самоаналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанр есею – надзвичайно гнучкий і в змістовому, й у формальному планах, тому навряд чи можна сформулювати його універсальне визначення. Т. Шевченко, досліджуючи есеїстику українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., зазначає: «Складність осмислення есею також зумовлена тим, що процес цей відбувається одночасно в багатьох галузях гуманітаристики: філософії, художньої літератури, науки, публіцистики, культурології, педагогіки тощо» [6, с. 20]. Актуальними нині

є напрацювання таких дослідників і дослідниць, як М. Балаклицький, В. Здоровега, М. Гнатюк, О. Гук, Н. Мирошкіна, І. Михайлин, К. Сільман, О. Ципоруха, С. Шебеліст, Т. Шевченко та ін. Інтерес науковців свідчить про складність есеїстики як різновиду творчості, адже в есеї автори завжди мають широкі можливості для креативного самовираження. Нам близька думка О. Гука, що «есе – це багатогранне, складне жанрове утворення, в природі якого закодовані найрізноманітніші чинники пізнання» [2, с. 38].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність цієї розвідки зумовлена тим, що дебютна книжка І. Славінської ще не була предметом ґрунтовного аналізу, якого вона потребує насамперед на рівні способів опрацювання суспільно значущих тем та проблем, на рівні представлення життєвого досвіду авторки, а також на рівні komponування матеріалу. М. Гнатюк наголошує на метажанровій природі есею [1], ми ж можемо констатувати: І. Славінська, обравши медитативно-художній, філософський тон, висвітлює актуальні проблеми – відповідно до завдань публіцистики.

Я. Карпець (інтернет-видання «Український інтерес») так відгукується про книжку І. Славінської: «Якщо окреслити одним словом, чим була для мене презентація, потім читання й висновки про книжку, то це слово звучить так – пам'ять. Пам'ять про рід, його ментальні й історичні особливості розвитку й стагнації. Для есеїстки це питання першочергове, наріжним каменем стоїть у книжці. В одному з есеїв журналістка копає інформацію про власний родовід. Цим подає нам, сучасникам, приклад для наслідування: копайте і ви докопаетесь до істини. Звідки ти? Який твій рід? Де твій пуп заритий» [3]. На нашу думку, саме образ пам'яті поєднує всі тексти (які не мають заголовків), увиразнює ключову метафору «запасні життя», подану в назві.

Мета статті. Основною метою розвідки є визначення способів актуалізації авторкою власного досвіду у книжці «Мої запасні життя», аналіз особливостей представлення фактів із біографії та їхнього значення для впливу на читача. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: 1) виділити ключові проблемні питання, що стали предметом роздумів есеїстки; 2) окреслити пізнавальне й естетичне навантаження образу пам'яті у книжці І. Славінської; 3) розглянути взаємодію «автор-читач», яка відбувається на основі актуалізації авторкою власного життєвого досвіду.

Виклад основного матеріалу. Публіцистичний та естетичний простір книжки «Мої запасні життя» – багатоплановий. З одного боку, І. Славінська відтворює спогади, розгортає міркування на актуальні, злободенні й гострі теми, описує упізнавані чи несподівані ситуації, з іншого, конструює метафоричну реальність, універсальну й конкретну водночас, що її можна вважати спільним фоном для обміну смислами, формою для наповнення особливими змістом та досвідом кожного читача.

Розпочинає есеїстка свою історію (яка потім розпадається на кілька історій) спогадом про перший досвід сприйняття власного голосу, переплітаючи акустичний та метафоричний аспекти:

«Звук власного голосу, коли чуєш його вперше, вражає. Він не схожий на те, що я чую зазвичай, бо зазвичай я чую те, що резонує всередині черепа, – це вже батьки пояснюють. Ще якийсь час займає розуміння: на записі голос також не звучить так, як є “насправді”. Звук залежить від мікрофонів, носія, приміщення, повітря, настрою» [4, с. 5–6]. Читач розуміє, що звучання, голос, звук – ключові слова, наділені багатьма значеннями. Пригадати, озвучити (назвати, відшукавши найвиразніший відповідник внутрішньому мовленню) – основне пізнавальне, естетичне й комунікативне завдання авторки. Вона демонструє читачеві низку спогадів і концептів, прагнучи до найточнішого називання, пояснення деяких процесів, актуалізуючи і читацький, і перекладацький досвід. І. Славінська виводить важливі теми з особистої площини, і саме в цьому полягає ефективність впливу на реципієнта: «Натомість зі мною говорять друзі. Їхні сімейні історії уривчасті, як і мої. Коли ми зустрічаємося, то збираємо пазл. <...> Твоя історія про Голокост доповнює мою історію про Голодомор, доповнює її історію про депортацію» [4, с. 7].

Із процесом озвучування родинних, особистих історій, природно, тісно пов'язаний процес пригадування, до якого авторка залучає і читача через яскраві метафори, виразні, лаконічні деталі, хаотичне komponування матеріалу, у якому нелегко знайти ключові точки чи сюжетні вузли. Пам'ять – це те, що допомагає І. Славінській поступово реконструювати реальність, і особисту, й соціальну, читач може пересвідчитися, наскільки цей процес захопливий, цікавий, але й болісний: «Вся моя пам'ять – суцільна клаптикова ковдра, і я заздрю тим, хто знає родовід, і те, що на споді, і як усе скроїли, вирізали та підрубали, з якими припусками на шви. Мені ж від коври залишилися плями відбілювача, полинялі місця, поїдені міллю дірки <...>» [4, с. 9]. Отже, образ пам'яті об'єднує всі порушені проблеми, усі спогади, враження, факти й ситуації в єдину строкату картину внутрішнього світу молодої людини, активної, іронічної, але надзвичайно чутливої до світу зовнішнього. Особливо гостро звучить проблема відсутності спільної пам'яті, запитання: «Який кат позбавив пам'яті мою родину?» [4, с. 10] стосується не лише тиранів, наприклад, Сталіна та інших вождів, а й членів родини, які роками замовчували щось, уникали розмов, відвертали увагу дітей від дразливих тем, самої авторки – представниці свого покоління, яке має згадати все й неодмінно розказати згадане. І. Славінська – своєрідна хронікерка, чия діяльність спрямована саме у внутрішню площину, площину вражень, емоцій, спогадів, забутих деталей, випадкових нюансів, несподіваних асоціацій.

Правда як множина варіацій – цей парадокс найбільше цікавить публіцистку, вона ставить собі низку запитань, на які має відповісти й читач, вона шукає саме таку правду в багатьох аспектах; гендерна рівність, біль від історичної травми, приховані й забуті моменти родинного життя, дорослішання, патріотизм, права людини – усі ці питання авторка осмислює аналітично-критично, намагаючись відійти від стереотипів, визначити і зрозуміти приховані зв'язки:

«Офіційна історія, як на моє око, воліє створювати галерею портретів і сцен життя, але уявімо історію України, розказану дружиною дисидента. Якцо він герой і мученик, то хто вона? Можливо, сексотка? Можливо, сама ув'язнена чи у вигнанні? Можливо, “солом'яна” вдова? Можливо, розлучена? Можливо, безробітна?» [4, с. 29]. В історії І. Славінської багато таких риторичних «можливо?», і подумати про можливі варіанти добре відомого та, на перший погляд, однозначного вона без пафосу й моралізаторства спонукає читача. Авторка прагне не засуджувати, а знати, не оцінювати, а шукати й аналізувати факти, адже питання, пов'язані з будь-яким «героїчним минулим», часто потребують серйозних уточнень: «Мені було би цікаво більше читати та чути про досвіди колаборації (особливо з радянською владою) в Україні: таку історію, напевно, може перетравити покоління онуків і правнуків тих, хто були колаборантами. Та є суттєва вада: про своїх предків хочеться пам'ятати як про чистих і добрих» [4, с. 112–113].

Наскрізно у книжці «Мої запасні життя» є тема історичних трагедій, закріплених у досвіді авторки, сприйнятих суб'єктивно, але завжди актуальних. Авторка скрупульозно «препарує» свій досвід сприйняття Голодомору, констатуючи, проте, що не пам'ятає, коли вперше про нього щось почула, вона загадує заборони брати їжу в чужих, звичку ретельно все доїдати, вироблену старшими поколіннями, тексти на цю тему зі шкільної «Читанки», почуття провини. Авторка ретельно фіксує спогади й доводить, що ця трагедія – завжди з нами, бо проживаємо ми її постійно, вона актуальна для всіх поколінь українців: «Від набутої звички доїдати доводиться позбуватися: поступово вчишся не їсти те, що не смакує, та не переживати, якщо в ресторані не можеш закінчити замовлену страву. З почуттям провини вдається боротися: з хліба, що лишився, можна сушити сухарі, а влітку той черствий хліб знаходить собі вжиток у гаспачо» [4, с. 43].

Для налагодження комунікації з читачем, потужнішого емоційного впливу авторка вдається до різноманітних способів актуалізації власного досвіду. Насамперед І. Славінська осмислює не проблему чи ситуацію, а себе, власну причетність до порушених питань, не претендуючи на універсальність висновків (та й не формулюючи їх). Звертаючись до спогадів про дитинство, актуалізуючи читацький досвід, наводячи приклади зі своєї перекладацької та журналістської діяльності, І. Славінська пише про Голодомор і Голокост, захист прав людини та діяльність церков, пропаганду мови ненависті, недосконалість системи освіти, осмислює проблему перекладу інформації про національні трагедії, донесення її до аудиторії іншими мовами, аналізує гендерні стереотипи, ділиться думками про сексизм, жіноче тіло й жіночність тощо. До прикладу, надзвичайно важливим для авторки є мовне питання, не тільки в патріотичному контексті, її цікавлять стосунки людини і мови, сфери мовлення, впливи, яких зазнає людина, перебуваючи в певній мовній системі.

У «Моїх запасних життях» І. Славінська надзвичайно різна – і російськомовна дитина, яка контактувала переважно з російськомовними ка-

налами комунікації, але перед початком шкільного навчання чомусь вирішила заговорити українською, і філологиня, журналістка, людина з багатим комунікативним досвідом, яка розуміє, що мова – це дуже складний і потужний механізм: «Обговорювати якісь побутові штуки та справи родичів легше російською, про літературу краще говорити українською чи французькою, натомість про вино та їжу – найкраще французькою, а от на конференціях виступати простіше англійською, чи то пак на *globish*» [4, с. 48]. Отже, перший спосіб представлення свого досвіду – це зміщення акцентів із самої проблеми на власне проживання цієї проблеми, і прикметно, що для авторки немає менш значущих чи актуальніших питань, важливість кожного з них – незаперечна.

Другий спосіб актуалізації власного досвіду есеїсткою – це поєднання в описаних ситуаціях типового й конкретного, тому узагальнений «дух часу» набуває в її книжці чітких ознак і характеристик, за якими читач може і впізнати загальну картину, й максимально чітко уявити її, «підставивши» схожі чи протилежні деталі зі свого життя: «Школа швидко навчає толерувати насильство. Для цього вигадуються низка “причин”. Публічно ображають однокласницю-трієчницю, бо вона яскраво фарбує губи. А цю бачили в парку з хлопцями. А цей ніс у руках пляшку пива і трапився на очі вчительці. І той трохи повільний, його називають “страус”. А ту – “вівця”. Мене теж так називали, як і інших дівчат: вододіл лежав між “вівцею” та “бичкою»» [4, с. 99].

Проблеми усвідомлення власного вибору, готовності до протистояння, розуміння чиеїсь інакшості й меж особистого простору (емоційного, фізичного, духовного тощо) хвилюють авторку протягом усієї її історії, вона підводить читача до висновку про необхідність критично оцінювати ті стереотипні образи і правила, які завжди пропонує оточення: «Щось глибоко радянське, а може, й пострадянське містить віра у всемогутнє начальство без назви, імені, прізвища та посади. У те, що міністр може самостійно вершити долі, змінюючи правила гри під час гри? Чи, може, президент?» [4, с. 102].

Третій спосіб звернення до власного досвіду – це сама структура історії, яка складається з багатьох історій, що між ними й на рівні змісту, й на рівні композиції немає чіткого зв'язку. Авторка наче говорить сама з собою, не дотримуючись якихось видимих логічних чи композиційних схем, проте така комунікація дає читачеві свободу – пригадати, посміхнутися, помітити несподіваний зв'язок між деталями, спогадами, випадковими враженнями чи фактами та подіями. Образ клаптикової ковдри – це ключ до розуміння і манери викладу, і специфічної автобіографічності, і комунікативного завдання есеїстки, адже наприкінці історії авторка розшифровує назву книжки: «Історії інших – це мої запасні життя. В них, як і в прочитаних книжках, маю можливість прожити більше років, більше епох і більше досвідів. Є ті, що дарують тобі факти та знання, є ті, що дарують емоційний досвід, який неможливо було би здобути інакше» [4, с. 151].

Висновки і пропозиції. Отже, І. Славінська демонструє цікавий приклад есеїстичного само-

аналізу. Публіцистика в медитативно-художній формі міркує про Голодомор і Голокост, знецінення прав людини, значення української мови, недосконалість системи освіти, гендерні стереотипи та інші актуальні проблеми. Для налагодження контакту з реципієнтом, наводячи приклади зі свого життя, вона вдається до зміщення акцентів із самої проблеми на власне проживання цієї проблеми, поєднання типового й конкрет-

ного, уникає видимих логічних чи композиційних схем подачі матеріалу. Важливим у книжці є образ пам'яті, який поєднує всі історії в цілісну картину, увиразнює ключову метафору «запасні життя», що подана в назві. Перспективи подальшого аналізу книжки «Мої запасні життя» полягають у глибшому дослідженні образної системи, а також у визначенні композиційних і мовних особливостей.

Список літератури:

1. Гнатюк М.М. Жанрово-тематична парадигма сучасної есеїстики. *Літературознавчі студії*. 2015. Вип. 1 (1). С. 96–104.
2. Гук О.В. Становлення ідентичності жанру есе: методологічний аспект. *Молодий вчений*. 2018. № 9.1 (61.1). С. 35–39.
3. Карпець Я. Кожному Андрію Бондарю потрібна своя Ганна Улюра. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/kozhnomu-andriyu-bondaryu-potribna-svoya-ganna-ulyura-1095658> (дата звернення: 22.08.2020).
4. Славінська І. Мої запасні життя: мала проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 152 с.
5. Шебеліст С. Теоретичні аспекти жанру есею. *Слово і Час*. 2007. № 11. С. 48–56.
6. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.

References:

1. Hnatiuk, M.M. (2015). Zhanrovo-tematychna paradyhma suchasnoyi eseyistyky [Genre-thematic paradigm of the modern essay writing]. *Literaturoznavchi studiyi*, vol. 1 (1), pp. 96–104.
2. Huk, O.V. (2018). Stanovlennya identychnosti zhanru ese: metodologichnyi aspekt [Formation of the identity of essay genre: methodological aspect]. *Molodyi vchenyi*, no. 9.1 (61.1), pp. 35–39.
3. Karpets, Ya. (2019). Kozhnomu Andriyu Bondaryu potribna svoya Hanna Ulyura [Every Andriy Bondar needs his own Hanna Ulyura]. *Ukrayinskyi interes*. Available at: <https://uain.press/blogs/kozhnomu-andriyu-bondaryu-potribna-svoya-ganna-ulyura-1095658> (accessed: 22 August 2020).
4. Slavinska, I. (2019). *Moyi zapasni zhyttya: mala proza* [My spare lives: short prose]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (in Ukrainian)
5. Shebelist, S. (2007). Teoretychni aspekty zhanru eseyu [Theoretical aspects of essay genre]. *Slovo i Chas*, no. 11, pp. 48–56.
6. Shevchenko, T. (2019). *Eseyistyka ukrayinskykh pysmennykiv yak fenomen literatury kintsya XX – pochatku XXI stolit: monohrafiya* [Essays of Ukrainian writers as a phenomenon of literature of the late XX – early XXI centuries: monograph]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Burago. (in Ukrainian)